

NOTAR KAO ČINILAC PRAVNE SIGURNOSTI – SAVREMENI ASPEKTI

Dragana Knežić-Popović

Pravni fakultet Univerziteta UNION, Beograd, Goce Delčeva 36

kdpopovic@sbb.rs

Rezime: Pravna sigurnost je temeljni pravno-politički razlog uvođenja i uređenja notarijata, kako u prošlosti u koju je ovaj institut duboko ukorenjen, tako i u savremeno doba. Savremeni zakonodavac pravnu sigurnost ostvaruje prvenstveno kroz postavljanje uslova koje kandidat treba da ispunjava da bi mu bila poverena ova značajna služba. Oni predstavljaju garanciju za ostvarivanje osnovnog zadatka notara, a to je prevencija nastanka sporova. Neki od ovih uslova, kao što je npr. neophodna profesionalna kvalifikacija izražena kroz posedovanje ne samo diplome i drugih uverenja već i obavljen odgovarajući staž, zahtevaju veliku pažnju zakonodavca. U istoj ravni po značaju je i zahtev da lice bude dostojno javnog poverenja jer delatnost notara zahteva posebno poverenje. I pravila o odgovornosti notara vode ka pravnoj sigurnosti jer predstavljaju strankama garanciju da će javni beležnik savesno, stručno i nepristrasno obavljati svoju profesiju. U građanskopravnoj odgovornosti beleži se pooštrena odgovornost notara. Pravna nauka daje doprinos sa svoje strane razumevanju profesije, a time i razvijanju pravne sigurnosti, formulisanjem načela koja je obeležavaju, od kojih najveći značaj ima načelo nepristrasnosti.

Ključne reči: *notar, pravna sigurnost, uslovi imenovanja, odgovornost, načela notarijata*

Abstract: The legal security has been a basic reason of introduction and regulation of notariat, both in the past in which this institute is deeply rooted, and in the present. The contemporary legislator tends to achieve legal security mostly by setting up the conditions a candidate should meet if she/he is to be appointed to this important trade. These terms guarantee that the crucial task of notary public, i.e. prevention of conflicts, will be fulfilled. The legislator pays special attention to some of them, such as to a necessary professional qualification, including diplomas and certificates but also a completed required practice. An equal importance is attributed to the requirement that a person/candidate has to be worthy of public confidence, as a necessary precondition of notary public practice. The rules regarding liability of a notary public also guarantee the parties involved that she/he will scrupulously, expertly and unbiasedly perform the profession. Notaries have been lately faced with a sharper regulations in the sphere of their civil-legal liability. The legal science, for its part, contributes to the understanding of the profession, mostly by formulation of its fundamental characteristics - the principle of impartiality, in the first place - and so, in the same time, to the improvement of legal security..

Key words: *Notary, legal security, terms of appointment, liability, principles of notariat*

1. UVOD

Pravno-politički razlozi za uvođenje i uređenje instituta notarijata u jednom pravnom sistemu mogu biti različiti. Nekada je to rasterećenje sudova od poslova koji se poveravaju notarima. A nekada se

prepoznaje namera zakonodavca da slobodno kretanje roba, lica i kapitala, kojim se ostvaruje širenje tržišta, prati i širenje pravnog tržišta, pri čemu se notarijatu dodeljuje značajna uloga u jačanju ekonomske aktivnosti. Ili se, na primer, jasno ističe želja da se poslovi sastavljanja i overe isprava ne poveravaju ni sudovima, ni izvršnoj vlasti već posebnoj nezavisnoj službi u okviru jedinstvenog pravnog sistema. Ali, bez obzira u čemu se prepoznaje taj pravno-politički razlog, uvođenje i uređenje notarijata, i danas kao i vekovima ranije, prati ideja pravne sigurnosti zato što je većito nastojanje čoveka za postizanjem sigurnosti u privatnopravnim odnosima ugrađeno u temelj ove institucije.

Istorija ljudskog društva je istorija težnje ka slobodi i sigurnosti. Društvo kao celina, ali i čovek kao jedinka, poznaju ovu dvostruku težnju: zahtevajući više slobode traži se i više sigurnosti. Ipak, ova dva pojma se suprotstavljaju. Sloboda znači da pojedinac može da izvrši radnje koje mu diktira sama njegova volja. Nasuprot tome, sigurnost poziva više na opšti interes i ima za cilj prethodnu zaštitu od rizika i opasnosti koji proizlaze iz individualnih ponašanja. Dakle, da bi se garantovala sigurnost potrebno je da se čovek ponekad odrekne dela svoje slobode. Tako se pokazuje da je uzaludno težiti za sintezom ovih različitih nastojanja već njihovom ravnotežom. I današnje društvo, kao i sva druga tokom istorije, suočava se sa potrebom uspostavljanja ove ravnoteže.

Spoj slobode i sigurnosti tiče se i pojma pravne sigurnosti. Pravna sigurnost zamišljena je kao garancija građaninu u odnosu na javnu vlast i usmerena je prvenstveno na zaštitu od ideje da je svako mešanje javne vlasti u individualnu slobodu opravdano i neophodno. Ali, potreba za pravnom sigurnošću širi se takođe na odnose između građana. Država želi da dodeli sigurnost određenim odnosima, prvenstveno ugovorima privatnog prava, koji donose za građane značajne obaveze. U nedostatku mogućnosti da direktno interveniše na privatnom polju, država u tom cilju daje određena ovlašćenja kvalifikovanim pravnim profesionalcima. To su upravo notari. Dakle, oni nalaze opravdanje svog delovanja upravo u obezbeđivanju pravne sigurnosti.

Iako je cilj ovog rada analiza savremenih aspekata delovanja notara i njegove uloge u obezbeđivanju pravne sigurnosti, koristan je kratak osvrt na prošlost, u kojoj ova profesija ima tako duboke korene.

2. KRATAK OSVRT NA PROŠLOST

U zavisnosti od toga u čemu se prepoznaju elementi koji vode pravnoj sigurnosti, neki istoričari korene notarijata pronalaze u rimskom pravu, dok drugi idu u istoriju notarijata sve do najdalje antike. Da li ovaj drugi stav znači mešanje notara sa pisarom i predstavlja pogrešan pristup, pitanje je koje zasluži dublje istraživanje i veći prostor¹.

Ako se koreni notarijata traže u istoriji koja je prethodila rimskom dobu, onda se bez sumnje ima u vidu da su pojava pismenosti i prve društvene promene u vezi s tim nagnale nepismene da traže usluge onih koji su znali da pišu. Kod svih antičkih naroda nailazi se na ljude koji posvećuju svoju delatnost beleženju sporazuma koje su zaključili njihovi sugrađani: stotine hiljada mesopotamskih glinenih pločica daju podatke o različitim pravnim transakcijama pojedinaca; papirusi na kojima su zabeležena raspolaganja *mortis causa*, ali i čuvena statua egipatskog pisara, stara gotovo 4 000 godina, ukazuju na delatnost egipatskih pisara; staro jevrejsko pravo svedoči o pisarima kroz Stari zavet; grčka civilizacija imala je javne pisare različitih naziva².

Ali, poreklo notara koji sastavlja i overava sporazume u ime države je novijeg datuma i predstavlja plod viševekovnog razvoja rimske pravne kulture. Iako se tokom ranije rimske istorije beleži delatnost državnih činovnika kao pisara magistrata, senata i sudova (*scribae*) i posebne vrste zapisivača

¹ U tom smislu Rioufol, J. –Rico, F., *Le notariat*, Troisième édition, PUF (Presses Universitaires de France), Paris, 2004, str. 7-8.

² Avramović, S., „Pravnoistorijski aspekti notarijata“, u: Hiber, D. *et alia*, *Javnobeležničko pravo*, 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006, str. 37-45.

(*notarii*), ipak su naglašene potrebe za pravnom sigurnošću u kasnom rimskom carstvu dovele do pojave tabeliona (*tabelliones*), za čiju delatnost se vežu obeležja koji znače začetak modernog notarijata. Ova posebna vrsta javnih pisara, koji su bili specijalizovani u pravnim pitanjima, svoju službu obavljala je na tržnicama (*fora*) i u kancelarijama, a njihovu aktivnost kontrolišu carski službenici. Isprave koje sastavljaju imaju jaču dokaznu vrednost i postepeno postaju *instrumenta publica*. Srednjovekovni razvoj u langobardskoj Italiji i Francuskoj stvarao je postepeno posebnu samostalnu notarsku službu, isprave koje su sastavljali imale su istu vrednost kao i sudske odluke, a notari postali osobe od javne vere¹.

Krunu razvoja notarijata, ali i utemeljitelj latinskog notarijata predstavlja Napoleonov „Zakon Ventôse“ (la loi du 25 Ventôse an XI² -16. mart 1803.), koji se danas smatra kodeksom modernog svetskog notarijata latinskog tipa. Značaj notarijata za ostvarivanje pravne sigurnosti najbolje je izrazio savetnik Real u svom ekspozeu prilikom obrazlaganja tokom postupka usvajanja ovog zakona i zasluhuje da bude citiran: „...Pored funkcionera koji izmiruje i koji sudi sporove, javni mir traži i druge funkcionere koji, kao nezainteresovani savetnici stranaka ali i kao nepristrasni zapisivači njihove volje, upoznaju ih o širini njihovih obaveza koje ugovaraju, uređujući sa jasnoćom njihove pogodbe, dajući im karakter autentičnog akta i snagu konačne presude, ovekovečujući svoje zapise i čuvajući ih u svojim depozitima sa pouzdanošću, sprečavaju da nastanu sporovi između dobronamernih ljudi i uklanjaju kod pohlepnih ljudi, sa nadom na uspeh, želju za pokretanjem neopravdanog osporavanja. Ovi nezainteresovani savetnici, ovi nepristrasni sastavljači, ova vrsta dobrovoljnih sudija koja neopozivo obavezuje ugovorne stranke su notari: ova institucija je notarijat ...“³.

3. USLOVI ZA IMENOVANJE NOTARA

Savremeni zakonodavac ostvaruje pravnu sigurnost preciznim uređenjem celokupne organizacije notarijata, a prvenstveno kroz postavljanje uslova koje kandidat treba da ispunjava da bi mu bila poverena ova značajna služba, kao i predviđanjem posebne odgovornosti notara⁴.

S obzirom da je država poverila notaru deo javnih ovlašćenja u sačinjavanju javnih isprava, pri čemu je osnovna dužnost notara da u notarskom postupku nepristrasno savetuje stranke, štiti učesnike pravnog posla, savesno zapisuje volju stranaka i visoko profesionalno sastavlja notarski akt, ostvarujući tako zadatak preventivne jurisdikcije, to se jasno prepoznaje njegova važna uloga u obezbeđivanju pravne sigurnosti. Upravo zbog toga zakonodavac propisuje, kao garanciju za ostvarivanje ovih zadataka, uslove koje kumulativno mora da ispuni lice koje konkuriše za notara. Pored opštih uslova propisuju se i oni koji treba da obezbede dobro funkcionisanje ove specifične pravničke profesije. Uočljivo je da se ovi uslovi delimično razlikuju u zemljama razvijenog notarijata i onim koje su tek uvele ovu značajnu službu. Ipak, generalno posmatrani, mogli bi se navesti oni koji se odnose na državljanstvo, poslovnu i opštu zdravstvenu sposobnost, stečenu profesionalnu kvalifikaciju, dostojnost javnog poverenja, znanje jezika⁵.

¹ Mojović, N., „Od rimskog tabeliona do modernog notara“, *Pravna riječ*, Banja Luka, 1/2004, str. 129-141.

² Način datiranja u vreme velike francuske revolucije.

³ *Motifs du projet de loi relatif au notariat, par le conseiller d'État Réal*. Stevens, F., *La loi Ventôse contenant organisation du notariat et sa genèse*, Bruylant, Bruxelles, 2004, str. 222.

⁴ Hiber, D., „Pojam beležnika (notara) i beležničkog (notarijalnog) prava“, Hiber, D. *et alia*, *Javnobeležničko pravo*, 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006, str.

⁵ Neke uslove koji su u prošlosti bili postavljeni za imenovanje notara današnji zakonodavac je napustio, kao što su npr. da je kandidat odslužio vojni rok. V. u tom smislu Valkeneer, de R., *Précis du notariat*, Deuxième édition, Bruylant, Bruxelles, 2002, str. 172.

Državljanstvo odgovarajuće zemlje kao uslov je u direktnoj vezi sa beležničkom službom kao javnom službom. Ovo je opštezaupljen uslov¹. Ipak, uslov da se bude državljanin zemlje u kojoj se obavlja notarska služba pokazuje se sve više kao smetnja u Evropskoj uniji. Naime, pre dvadesetak godina u Evropskom parlamentu je pokrenuto pitanje da li delatnost javnog beležnika potpada pod odredbe o slobodi nastanjivanja i slobodi pružanja usluga u Ugovoru o osnivanju. Poslanik Marinjo (Marinho), kao izvestilac, podneo je izveštaj o stanju i organizaciji notarijata u tadašnjih dvanaest članica Evropske unije, koji je Evropski parlament usvojio 18. januara 1994. godine². U njemu se konstatuje da notarijat izmiče odredbama koje se odnose na principe slobode nastanjivanja i slobode pružanja usluga zbog delimičnog ustupanja javnih ovlašćenja države kao elementa koji je nerazdvojiv od notarske funkcije. Međutim, već dve godine kasnije pitanje se ponovo otvara i Evropski parlament ponovo raspravlja o mogućem ukidanju uslova državljanstva prilikom imenovanja za građane Evropske unije. To potvrđuje i Evropska komisija u odgovoru Parlamentu 12. juna 1996. godine, smatrajući da bi notarska profesija trebala da se odrekne uslova državljanstva, pošto ovo odricanje ne bi bilo inkompatibilno sa zahtevom javne koristi i da se razvijanjem ideje evropskog građanstva „uslov državljanstva pokazuje sve više i više anahronim“³. Zbog toga će npr. italijanski zakonodavac izmenama zakona o notarijatu (naročito izmene od 24. aprila 2006.) ublažiti uslov državljanstva, predviđajući u čl. 5. da kandidat bude italijanski državljanin ili državljanin druge države članice Evropske unije⁴. S druge strane, belgijski zakonodavac je, u skladu sa tom tendencijom, izmenama Zakona iz 1999. godine teorijski izbacio državljanstvo kao uslov imenovanja, ali ga je postavio kao neizbežan za kandidate-notare (vrsta notarskih pomoćnika), iz kruga kojih se zapravo biraju notari i tako se opet vratio u isti krug. Stoga se u doktrini postavlja pitanje da li se radi o nedoslednosti ili hipokriziji belgijskog zakonodavca⁵.

Poslovna sposobnost i opšta zdravstvena sposobnost su opšta pretpostavka za obavljanje svake druge profesije. Neka zakonodavstva upućuju, kada je reč o ovom zahtevu, na uslove potrebne za obavljanje sudske funkcije, jer se notarijat, sa svojim poslovima u domenu vanparničnog pravosuđa, velikim delom izjednačava sa sudijskom dužnošću⁶.

S aspekta pravne sigurnosti stečena profesionalna kvalifikacija predstavlja izuzetno važan uslov imenovanja notara. Kod ovog uslova uočljiva je razlika između zakona zemalja razvijenog notarijata i zakona usvojenih u novije vreme u zemljama koje su tek ustanovile ovaj institut ili ga obnovile nakon dugog vremena. U prvoj grupi zemalja uslovi stečene kvalifikacije postavljaju se zapravo kandidatima-notarima (notarskim pomoćnicima) iz čijih redova se i imenuju notari. Ti uslovi se odnose ne samo na diplomu pravnog fakulteta, već i položen notarski ispit ili umesto ispita striktno nadziran i ocenjivan rad pomoćnika i notarski staž u notarskoj kancelariji propisanog neprekidnog trajanja. U ceo postupak prethodnog obučavanja i nadzora notarskog pomoćnika uključuju se fakulteti sa posebnim specijalističkim kursovima, notarska komora i pravosudna administracija sa posebno organizovanim kursovima. Dovoljno je samo baciti pogled na obimne i vrlo detaljne odredbe članova

¹ V. npr.: čl. 37-38 belgijskog La loi modifiant la loi du 25 ventôse an XI, du 4 mai 1999 (Moniteur belge du 10 octobre 1999); čl. 5 italijanskog La legge 16 febbraio 1913, n. 89 (Gazzetta ufficiale n. 55 del 7 marzo 1913); čl. 8. slovenačkog Zakona o notariatu (uradno prečišćeno besedilo), Uradni list RS 4/2006 z dne 13.1.2006; čl. 20. Zakona o notarima Republike Srpske, Službeni glasnik RS 86/2004 od 5. oktobra 2004; čl. 26. Zakona o notarima Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH 45/2002 od 20. septembra 2002.

² Parlement Européen, documents de séance, rapport de la commission juridique et des droits des citoyens sur la situation et l'organisation du notariat dans douze États membres de la Communauté, 9.12.1993, Doc DE/RR/241442, PE 205.644/endg; Stürner R., L'acte notarié dans le commerce juridique européen, Revue internationale de droit comparé 3-1996, str. 517, n. 5.

³ Commission des communautés européennes, Question, n° E-1458/96, JOCE, n° C 356/40. Rouzet, G., *Précis de déontologie notariale*, Presses universitaires de Bordeaux, Bordeaux, 1999, str. 38-39.

⁴ Di Fabio, M., *Manuale di notariato*, Seconda edizione, Giuffrè, Milano, 2007, str. 13-14.

⁵ Valkeneer, *op. cit.*, str. 172.

⁶ Npr. čl. 13, st. 1, t. 2, st. 11 hrvatskog Zakona o javnom bilježništvu, Narodne novine br. 78/93 od 25.8.1993; 29/94 od 11.4.1994; 16/07 od 9.02.2007.

37-38 belgijskog zakona ili članova 5-5 quter italijanskog zakona da bi se shvatila težina problema vezanih za postojanje neophodnih profesionalnih kvalifikacija¹. U drugoj grupi zemalja, uglavnom tzv. tranzicionih zemalja, uslovi u vidu diplome pravnog fakulteta, položenog notarskog ili pravosudnog ispita i odgovarajuće prakse postavljaju se za imenovanje samog notara.

Pitanje znanja jezika od značaja je svakako zbog nužne komunikacije sa strankama, ali prvenstveno u bilingvističkim područjima, kada zakonodavac ima posebnu obavezu preciznog uređenja ovog uslova.

Činjenica da delatnost notara uživa posebno poverenje zahteva od zakonodavca da predvidi izričito kao uslov imenovanja dostojnost javnog poverenja da se obavlja ova javna služba. Ovaj uslov zakonodavac određuje sa nekoliko elemenata. Najpre, nije podobno za imenovanje lice protiv koga se vodi krivični postupak, kao i ono koje je prethodno osuđivano za krivično delo koje ga čini nedostojnim za obavljanje notarske delatnosti, sve dok kazna ne bude brisana po zakonu. Relevantna krivična dela određuje važeće krivično zakonodavstvo. Takođe, nedostojno javnog poverenja je i lice koje je odlukom nadležnog organa lišeno zvanja notara, pomoćnika notara, advokata, sudije ili javnog službenika, dok ne prođe predviđeni broj godina od dana lišenja zvanja. Javno poverenje ne bi moglo da uživa ni lice neprimerenog ponašanja, ono koje je prezaduženo ili koje ima većinski osnivački ulog u trgovačkom društvu koje je pod stečajem.

4. ODGOVORNOST NOTARA

I pravila o odgovornosti notara vode, sa svoje strane, ka pravnoj sigurnosti jer predstavljaju strankama garanciju da će javni beležnik savesno, stručno i nepristrasno obavljati svoju profesiju.

Notare tereti profesionalna odgovornost kao poseban oblik odgovornosti nosilaca slobodnih profesija, koja nastaje u vršenju neke od delatnosti slobodnih profesija. Ova odgovornost nastaje povredom dužnosti javnih beležnika u postupku pružanja profesionalnih usluga njihovim korisnicima. Javna ovlašćenja koja je preuzeo notar, odnosno koja je država prenela na njega, daju osnovni pečat njegovoj odgovornosti, tako da je čine specifičnom, različitom od drugih profesionalnih odgovornosti. U okviru profesionalne odgovornosti izdvajaju se građanska, disciplinska i krivična odgovornost. Svi navedeni oblici odgovornosti, makar teorijski, mogu se u praksi realizovati paralelno prema javnom beležniku, jer jedna drugu ne isključuju, a pojedini oblici odgovornosti su međusobno komplementarni². Poseban značaj ima građanska odgovornost.

Građanskopravna odgovornost je odgovornost za štetu prouzrokovanu povredom službene dužnosti, obezbeđena uvek u odnosima javnog beležnika sa strankama i pokazuje posebne karakteristike. Uporednopravna analiza pokazuje da zakonodavac izbegava da je kao takvu preciznije odredi, tako da se u zakonima o notarijatu nailazi uglavnom na opšte formulacije kao što su obaveza javnog beležnika da nadoknadi štetu koju je drugome prouzrokovao povredom svoje službene dužnosti, po opštim pravilima za naknadu štete³. Ovakav pristup izaziva teškoće u pogledu pravnog režima koji se primenjuje. Upravo zbog potrebe promena i adaptacija u doktrini se i naglašava težina određivanja notarske građanskopravne odgovornosti⁴.

Građanskopravna odgovornost javnih beležnika doživela je tokom poslednja dva veka značajnu evoluciju. Ona se kreće u pravcu pooštrenja odgovornosti. Logika pooštrenja počiva na stavu da

¹ Da li se ovako detaljnom regulativom žele eventualno zamagliti svi problemi vezani za objektivnost imenovanja pitanje je koje postavlja doktrina. V. Valkeneer, *op. cit.*, str. 172-175 ; Di Fabio, *op. cit.*, str. 14-24.

² Detaljnije o profesionalnoj odgovornosti v. Knežić-Popović, D., Dabić, Lj., *Slobodne profesije (pravni aspekti)*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 155-177.

³ Npr. čl. 6. slovenačkog Zakona o notarijatu; čl. 53. Zakona o notarima Republike Srpske; čl. 58. Zakona o notarima Federacije BiH.

⁴ Nailazi se npr. na naslove kao što su "Javnobeležničke odgovornosti, tama i svetlost". Valkeneer, *op. cit.*, str. 259.

država i pojedinci imaju sve više u vidu javna ovlašćenja notara, njegovo iskustvo, čast i poštenje kao i njegovo pravno znanje neophodno za pružanje specifičnih usluga klijenteli¹.

Ćutanje savremenih zakona o javnom beležništvu u pogledu pravila koja treba da se primene na građansku odgovornost javnog beležnika upućuje, kao što je napred istaknuto, na pribegavanje opštim pravilima o odgovornosti za štetu. Potrebno je, međutim, naglasiti da specifičnost notarske službe daje ovim opštim pravilima odgovornosti poseban izgled.

Klasični uslovi prava naknade štete – protivpravna štetna radnja, krivica, šteta, uzročna veza između štete i radnje štetnika – ne dovode se u pitanje.

Najpre, javni beležnik odgovara kada štetna radnja proizlazi iz povrede službene dužnosti, što znači da nema obaveze naknade štete ako se nije radilo o beležnikovom delovanju u okviru službene dužnosti. Ali, svaka povreda javnobeležničke obaveze ne znači automatski i to da je javni beležnik postupao protivpravno. Da bi se postavila obaveza naknade štete potrebno je da se štetna radnja sastoji u protivpravnom postupanju pri povredi javnobeležničke službene dužnosti. Potreba ovog suptilnog razgraničenja povrede javnobeležničke obaveze i protivpravnosti uglavnom je teoretskog značaja, ali može imati i praktičnu dimenziju.

Krivica javnog beležnika može se staviti u osnovni okvir koji postavlja pravna nauka. Ipak, potrebno je naglasiti da, iako briga za jačanjem sigurnosti i zaštite potencijalnih oštećenih dominira pravom notarske odgovornosti, kao uostalom i u celokupnoj odgovornosti, ovaj cilj nije jedini element koji igra odlučujuću ulogu u procenjivanju krivice. Naime, ulogu osnovnog elementa ili "kvalitativa" u procenjivanju javnobeležničke krivice igra javna služba koju vrši javni beležnik. Upravo obavljanje javne službe pokazuje se kao faktor pooštrenja javnobeležničke odgovornosti. Činjenica da javni beležnik obavlja javnu službu utiče istovremeno na određivanje krivice i na modalitete njenog dokazivanja.

U procenjivanju krivice javnih beležnika od strane sudske prakse, neosporno je da se strogost pokazuje naročito u analizi metoda koje sudovi upotrebljavaju za određivanje postojanja ili nepostojanja krivice kao i u kvalifikovanju i klasifikovanju krivice.

Određivanje postojanja ili nepostojanja javnobeležničke krivice može se vršiti metodom *in concreto* ili *in abstracto*. Strana iskustva pokazuju da je metod procenjivanja *in concreto* bio ranije zastupljen, ali da u današnje vreme ne igra više nikakvu ulogu². Da bi se odlučilo o odgovornosti javnog beležnika sudovi se pozivaju na opšti i apstraktan model, standard - "tip" javnog beležnika, "dobar javni beležnik". Ovaj standard je ustanovljen polazeći od ideje da se radi o javnoj službi koja zahteva kvalitete koji se pretpostavljaju. Stoga "dobar javni beležnik" nije dobar, razborit profesionalac u pravu, već javni službenik čija znanja i stručne sposobnosti nemaju praznina, pukotina. Tačno jeste da se od javnog beležnika ne može očekivati da bude pravni supermen, ali njegova znanja treba da budu produbljena i radnje koje preduzima u okviru svoje nadležnosti kompletne, jer njegova javna služba to zahteva. Njemu je takođe zabranjeno da bude pristrasan i stoga ima zadatak da štiti bez razlike interese svih onih koji mu se obrate za pomoć, a eventualni sukob suprotstavljenih interesa potpisnika jednog akta otkloni nepristrasnim savetima arbitra. Takođe, javni beležnik u obavljanju svoje službe treba da pokaže toliku opreznost za koju bi se moglo reći da se graniči sa nepoverenjem³. Prema tome, široka

¹ Pillebout, J-F., Yaigre J., *Droit professionnel notarial*, 6. édition, Paris, 2004, str. 134-135.

² Npr. francuski sudovi su, naročito u domenu savetovanja, ranije vodili računa o okolnostima svakog slučaja, ličnosti i psihologiji podnosioca zahteva itd. To konkretno procenjivanje bilo je od značaja sve dok obaveza savetovanja nije postala osnovna dužnost, imperativ javnog beležnika. Pošto nema više nikakvih olakšavajućih okolnosti za eventualno neizvršenje dužnosti savetovanja, procenjivanje *in concreto* nije moglo više imati nikakvu ulogu. V. De Poulpiquet, J., *Responsabilité des notaires (civile – disciplinaire – pénale)*, Première édition, Dalloz, Paris, 2003, str. 95-96 (t. 41.22).

³ Poulpiquet, *op. cit.*, str. 96 (t. 41.23).

kompetentnost, potpuna nepristrasnost i pojačana opreznost predstavljaju osnovne vrline koje su, za sudsku praksu, vrline koje treba da poseduju oni koji obavljaju javnu službu jer ih ona zahteva. Procenjivanje krivice *in abstracto* pojačava strogost sudova.

Javna ovlašćenja dodeljena javnim beležnicima utiču i na klasifikaciju krivice. Iako postoji tendencija u pravu da se građanska odgovornost nosilaca slobodnih profesija svede na grubu nepažnju, krivica javnog beležnika procenjuje se strožije i postoji onda kada je štetu prouzrokovao namerno ili nepažnjom. U pitanjima krivice i stepenovanja krivice u oblasti slobodnih profesija najveći značaj ima pojam profesionalne pažnje. Za odgovornost notara od značaja je pitanje merila za pažnju koja se od njih očekuje, a to je „povećana pažnja“ u odnosu na pažnju prosečnog stručnjaka.

5. NAČELO NOTARSKJE NEPRISTRASNOSTI

Pravna nauka daje doprinos sa svoje strane razumevanju profesije, a time i razvijanju pravne sigurnosti, formulisanjem načela koja je obeležavaju. To su: načelo oficijelnosti, načelo dispozicije, načelo slobodnog pristupa notaru, načelo neposrednosti i posrednosti, načelo stranačke i istražne maksime, načelo kontradiktornosti, načelo materijalne istine, načelo objektivnosti, načelo javnog poverenja, načelo nepristrasnosti, načelo nezavisnosti, načelo savetovanja stranaka, načelo stranačke privilegije – *intuitu personae*¹. Za ovu temu poseban značaj ima načelo nepristrasnosti, koje je usko vezano za načelo savetovanja stranaka.

Obavezu nepristrasnosti - ugaoni kamen savremenog javnog beležništva - postavio je Loi de Ventôse. Šireći se postepeno po Evropi, a zatim i dalje širom sveta, javno beležništvo trpelo je značajne transformacije pod uticajem kulture u koju je transplantirano kao i društveno-ekonomskih potreba jedne sredine. Ipak, bez obzira na sve te promene i nove, originalne karakteristike koje su se malo po malo pojavljivale, javno beležništvo latinskog tipa ostalo je da počiva na temeljima koje mu je postavio francuski osnivački zakon, a time i delatnost javnih beležnika u celom skupu nacija koje pristaju na njegove osnovne principe ostala je u suštini ista.

Nepriistrasnost se određuje kao odsustvo svakog opredeljenja. Nepriistrasnost se veže za drugu osnovnu dužnost ili načelo notarijata - dužnost savetovanja. Obaveza nepristrasnosti se zahteva od javnih beležnika onda kada istovremeno postoji dužnost savetovanja, tako da se jedna ne može zamisliti bez druge². Dužnost savetovanja je suštinski spojena sa beležničkom delatnošću, pruža svoje korenje u sam institut notarijata i kao takva je vezana za nezavisno, nepristrasno i istinoljubivo delovanje ovog visoko kvalifikovanog profesionalca. Nepoštovanje obaveze nepristrasnosti prilikom savetovanja približilo bi notara advokatu koji nema ovu obavezu, a to bi značilo iščezavanje instituta notarijata i snage verodostojnosti javnobeležničke isprave.

Ali, notarska nepristrasnost nije neki unutrašnji kvalitet koji se treba steći, niti dogma na koju treba pristajati, već se radi o jednom multidimenzionalnom pojmu čije konture su vrlo često loše definisane³.

Pokušaj određivanja domašaja ili dimenzija javnobeležničke nepristrasnosti najpre vodi ka pitanju: da li ona znači strogu neutralnost? Objašnjavajući svakoj od stranaka domašaj prava i obaveza koje mogu da proizađu iz javnobeležničkog akta javni beležnik nikako ne može da ostane strogo, pasivno

¹ Trgovčević-Prokić, M., *Ovlašćenja javnog beležnika*, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 128-132. Neki autori uzimaju u obzir samo načela notarijalnog postupka. Npr. Jakšić, A., „Notarijat kao javna služba“, u Hiber, D. et alia, *Javnobeležničko pravo*, 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006, str. 98-101.

² Valkeneer, op. cit., 246.

³ Roy, A., « Notariat et multidisciplinarité: reflet d'une crise d'identité professionnelle? », *La Revue du Notariat*, Montréal, Vol. 106, mars 2004, p. 12.

neutralan. Pošto ima zadatak da aktivno pomaže strankama, njegova nepristrasnost nikako ne može značiti neku udaljenu neutralnost, već, naprotiv, ona zahteva aktivan angažman u korist svih stranaka. Iz ove perspektive nema analogije između nepristrasnosti sudije i notara.

Ali, profesionalno ponašanje notara nije jedini kriterijum za merenje njegove nepristrasnosti. Slično sudiji, i beležnik ne sme da se nađe u situacijama koje bi kod stranaka mogle da stvore strah od pristrasnosti. Nezavisno od svoje težnje da ostane stvarno nepristrasan usprkos okolnostima, dakle, nezavisno od svoje subjektivne nepristrasnosti, notar treba da vodi računa o objektivnoj situaciji koja postoji u odnosu na stranke.

Takođe, bez obzira na subjektivni stav i objektivne okolnosti jedne situacije, dimenziju notarske nepristrasnosti određuje i samo pravno uređenje ove službe. Ono ne sme da sadrži rešenja koja bi kod stranaka stvarala razuman strah od pristrasnosti. I ovde, slično sudiji, sam institucionalni okvir treba da obezbedi osećaj ili privid nepristrasnosti.

Profesionalna deontologija je ta koja određuje okvir ponašanja profesionalaca. Međunarodna unija latinskog notarijata ne utvrđuje ovaj okvir, ali odgovarajućim notarskim organima (komorama) svake države članice nameće obavezu da se brinu "o tome da javnobeležnička delatnost bude obavljana u granicama profesionalne deontologije na najvišem nivou koji se zahteva"¹. Stoga svaka država članica ima obavezu da strogo omeđi profesionalno ponašanje javnih beležnika na svojoj teritoriji u skladu sa temeljnim principima profesije. Kada je reč o profesionalnom ponašanju i nepristrasnosti, pokazuje se da su pravila usmerena na obezbeđivanje nepristrasnosti u svim latinskim javnim beležništvima i stroga i brojna.

6. ZAKLJUČAK

Klijenti osećaju ili prepoznaju, laički gledano, notarsku praksu kao službu koja im obezbeđuje pravnu sigurnost kroz četiri konstante koje prethode sastavljanju i solemnizaciji isprave. To su: primiti, slušati, pratiti i savetovati. Jedno od osnovnih pravila javnobeležničke prakse je obaveza da se primi svaki građanin koji se obrati za uslugu, svakako u domenima koji su rezervisani za ovu službu. Ovo pravilo opravdava status notara kao javnog službenika. U skladu s tim, nijedan klijent ne sme da se odbije ili pak napusti u toku rada pod izgovorom da njegov predmet nije dovoljno značajan ili da se kancelarija ne bavi ovakvim ili onakvim problemom. Imati vremena da se sasluša klijent je sledeće pravilo. Ono ne podrazumeva jedino pasivno slušanje već svaku pomoć da se klijent što jasnije izrazi, naročito ako je konfuzan i teško se izražava. Zatim, dobro je poznata uloga notara kao zaštitnika moralnih i materijalnih interesa porodice, kako u prethodnim vekovima tako i danas. Iako se uloga porodice smanjuje sužavanjem u vremenu i prostoru pojma porodice, ipak se potreba porodice za „svojim notarom“ koji će pratiti njene interese prepoznaje i danas. Poslednja etapa pre sastavljanja javnobeležničke isprave je savetovanje stranaka. Veoma je važno da se istaknu vrednosti ovog aspekta funkcije notara, naročito ako se ima u vidu zastrašujući rast veoma kompleksnih propisa. Ima mišljenja da je savetovanje postajalo vremenom, malo po malo, esencijalna karika u lancu notarskih poslova. Društvena uloga notara ne bi se mogla razumeti ako se ne bi ukazalo upravo na dužnost savetovanja. Sve napred navedeno daje za pravo da se zaključi da se notarska profesija, prethodno vekovima izgrađivana, danas smatra profesijom budućnosti.

LITERATURA:

[1] Rioufol, J. –Rico, F., *Le notariat*, Troisième édition, PUF (Presses Universitaires de France), Paris, 2004.

¹ *Bases ou principes fondamentaux du système de notariat latin* (usvojila Komora CCNI 18. 01.1986. i Stalni savet u Hagu na sednici 13, 14 i 15. 03.1986.), Texte officiel, Buenos Aires, Office notarial permanent d'échange international, 1995, Annexe I, čl. 19.

- [2] Avramović, S., „Pravnoistorijski aspekti notarijata“, u: Hiber, D. *et alia*, *Javnobeležničko pravo*, 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006.
- [3] Mojović, N., „Od rimskog tabeliona do modernog notara“, *Pravna riječ*, Banja Luka, 1/2004
- [4] Stevens, F., *La loi Ventôse contenant organisation du notariat et sa genèse*, Bruylant, Bruxelles, 2004.
- [5] Hiber, D., „Pojam beležnika (notara) i beležničkog (notarijalnog) prava“, Hiber, D. *et alia*, *Javnobeležničko pravo*, 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006.
- [6] Valkeneer, de R., *Précis du notariat*, Deuxième édition, Bruylant, Bruxelles, 2002.
- [7] Stürner R., „L’acte notarié dans le commerce juridique européen“, *Revue internationale de droit comparé* 3-1996
- [8] Rouzet, G., *Précis de déontologie notariale*, Presses universitaires de Bordeaux, Bordeaux, 1999.
- [9] Knežić-Popović, D., Dabić, Lj., *Slobodne profesije (pravni aspekti)*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009.
- [10] Pillebout, J-F., Yaigre J., *Droit professionnel notarial*, 6. édition, Paris, 2004.
- [11] De Poulpiquet, J., *Responsabilité des notaires (civile – disciplinaire – pénale)*, Première édition, Dalloz, Paris, 2003.
- [12] Trgovčević-Prokić, M., *Ovlašćenja javnog beležnika*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- [13] Jakšić, A., „Notarijat kao javna služba“, u Hiber, D. *et alia*, *Javnobeležničko pravo*, 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006.
- [14] Roy, A., « Notariat et multidisciplinarité: reflet d’une crise d’identité professionnelle? », *La Revue du Notariat*, Montréal, Vol. 106, mars 2004.